İnsanın İradesi ve Kader

8.1.2. İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar.

HATIRLAYALIM

- İnsanı diğer canlılardan ayıran ve dini emirlerden muhatap (mükellef) kılan temel özellikler; akıl ve düşünme yeteneğine sahip olması, vahiyle doğru yolun gösterilmesi, cüzî iradesiyle özgürce seçim yapabilmesi ve davranışlarından sorumlu tutulmasıdır.
- Sözlükte dileme ve tercih etme gücü anlamına gelen irade ikiye ayrılır: Yüce Allah'ın sınırsız ve mutlak iradesine küllî irade, insana verilen sınırlı seçme hürriyetine ise cüzî irade denir.
- Anne-babamız, ırkımız, doğduğumuz zaman, göz rengimiz ve kalp atışımız küllî irade kapsamındadır ve bunlardan sorumlu tutulmayız; ibadet etmek, çalışmak, dürüst olmak veya kötülükten kaçınmak ise cüzî irademizle seçtiğimiz ve sorumlu olduğumuz alanlardır.
- İslam'da sorumluluk bireyseldir (Fussilet 46, İsrâ 15) ve insanın gücüyle sınırlıdır (Bakara 286); kendi ihmali yüzünden başarısız olan kişinin "Kaderim böyleymiş" diyerek sorumluluktan kaçması İslam'ın kader anlayışına aykırıdır.

1 TABLOYU TAMAMLA

Görseldeki irade karşılaştırma şemasından yararlanarak insan hayatındaki durumların hangi irade kapsamına girdiğini ve kişinin bu durumdan sorumlu olup olmadığını tabloya yazınız. İlk satır örnektir.

Küllî İrade (Allah'ın Mutlak İradesi)
• Anne-baba, ırk, göz rengi, kalp atışı
• İnsan seçemediği için SORUMLU DEĞİLDİR

Cüzî İrade (İnsanın Sınırlı İradesi)
• Çalışmak, ibadet etmek, dürüst olmak
• İnsan kendi seçtiği için SORUMLUDUR

İnsan Hayatındaki Durum	İlgili İrade Türü	Sorumluluk Durumu
Göz rengi, kan grubu ve ırkı	Küllî irade	Seçemediği için sorumlu tutulmaz.
Sınavlara düzenli ve planlı çalışması	**Cüzî irade**	**Kendi tercihi olduğu için sorumludur.**
Kalp atışı ve solunum sisteminin çalışması	**Küllî irade**	**İstemsiz gerçekleştiği için sorumlu tutulmaz.**
Doğru sözlü olması ve ihtiyaç sahibine yardım etmesi	**Cüzî irade**	**Özgür seçimi olduğu için sorumludur.**

2 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki şemada insanı diğer varlıklardan ayıran beş temel özellik gösterilmiştir. Buna göre bir kimsenin İslam dininde emir ve yasaklardan sorumlu (mükellef) tutulabilmesi için aranan temel şart aşağıdakilerden hangisidir?

1. Akıl ve İrade — İyiyi kötüden ayırır
2. Düşünme — Tefekkür ve öğüt
3. Vahiy Rehberi — Kitap ve peygamber
4. Özgür Seçim — Baskısız tercih
5. Sorumluluk — Mükellef olma

A) Ergenlik çağına ulaşmış olması ve akıl sağlığının yerinde bulunması
B) Yeryüzündeki bütün fiziksel ve biyolojik yasaları ezbere bilmesi
C) Toplum içinde yüksek bir maddi gelire ve mesleğe sahip olması
D) Doğduğu coğrafyayı ve fiziksel özelliklerini kendisinin belirlemesi

3 AÇIK UÇLU · DÜŞÜN

Görseldeki benzetme kartında "Akıl bir pusula gibidir; vahiy ise önümüzü aydınlatan bir ışıktır." ifadesi yer almaktadır. İnsan doğru yolu bulurken akıl ve vahyin birbirini nasıl tamamladığını kısaca açıklayınız.

Akıl · İçsel Pusula
Neden-sonuç bağı kurar, düşünür; **faydalı ile zararlıyı ayırt eder.**

Vahiy · Yolu Aydınlatan Işık
Peygamberler ve ilahi kitaplarla **hak ile batılın sınırlarını gösterir.**

Akıl doğruyu bulmayı sağlar, vahiy ise ibadet ve ahiret bilgisini öğretir.

4 EŞLEŞTİRME

Sol sütunda verilen Kur'an-ı Kerim ayetlerini sağ sütundaki temel ilkelerle eşleştiriniz.

a) 1. "Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör." (İnsan, 3)
c) 2. "Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemez..." (Bakara, 286)
d) 3. "Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir." (Fussilet, 46)
b) 4. "Bu Kur'an... akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz bir kitaptır." (İbrahim, 52)
e) 5. "Bir şeyin olmasını dilediğinde O'nun işi sadece 'Ol!' demektir; o da hemen oluverir." (Yâsîn, 82)

a) Vahiy ile doğru yolun gösterilmesi ve seçimin cüzî iradeye bırakılması
b) İnsanın aklını kullanarak düşünmesi ve ilahi mesajdan öğüt alması
c) Dini sorumluluğun insanın gücü ve imkânlarıyla sınırlı olması
d) İnsanın özgür tercihleriyle yaptığı davranışların karşılığını bizzat görmesi
e) Yüce Allah'ın küllî iradesinin sınırsız, mutlak ve her şeye hâkim olması

5 DOĞRU MU, YANLIŞ MI?

Görseldeki kader ve sorumluluk panosuna göre doğru ifadelerin D, yanlış ifadelerin Y kutusunu işaretleyiniz.

Cansız Varlıklar — Fiziksel yasalara uyar — Sorumluluğu yoktur
Bitki ve Hayvanlar — Biyolojik yasa ve içgüdü — Sorumluluğu yoktur
Akıllı ve İradeli İnsan — Cüzî iradeyle seçim yapar — Eylemlerinden sorumludur

	D	Y
Cansız varlıklar fiziksel yasalara, hayvanlar ise içgüdülerine göre hareket ettiği için dini anlamda sorumlu değildir.	☑	☐
İnsan; hangi anne-babadan ve hangi çağda dünyaya geleceğini kendi cüzî iradesiyle tercih eder.	☐	☑
Sorumluluk yalnızca yapılan yanlışları değil, gücümüz yettiği hâlde terk ettiğimiz görevleri de kapsar.	☑	☐
Trafik kurallarını ihlal edip kaza yapan birinin "Alın yazım böyleymiş, suçum yok." demesi doğru kader anlayışıdır.	☐	☑
İsrâ suresi 15. ayete göre hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü taşımaz; sorumluluk şahsidir.	☑	☐

6 BOŞLUK DOLDURMA

Cümlelerde boş bırakılan yerleri kutudaki uygun kavramlarla tamamlayınız.

içgüdü · vahiy · sorumluluk · küllî · cüzî · akıl

1. İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt etmemizi sağlayan manevi güce **akıl** denir.
2. Yüce Allah'ın insana bahşettiği sınırlı seçme ve tercih etme özgürlüğüne **cüzî** irade denir.
3. Evrendeki her şeye hâkim olan ve sınır tanımayan ilahi dileme gücüne **küllî** irade adı verilir.
4. Allah, peygamberler ve ilahi kitaplar göndererek insana **vahiy** yoluyla rehberlik etmiştir.
5. Kişinin özgür seçimiyle yaptığı davranışların sonuçlarını üstlenmesine **sorumluluk** denir.

7 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki süreç şemasında bir davranışın ortaya çıkış aşamaları numaralanarak gösterilmiştir. Bu şemaya göre insanın cüzî iradesi ile Allah'ın küllî iradesinin fiilin oluşumundaki rolü aşağıdakilerden hangisinde doğru açıklanmıştır?

1. Rehberlik	2. Özgür Tercih	3. Fiili Yaratma	4. Karşılık
Akıl + Vahiy	Cüzî İrade (İnsan)	Küllî İrade (Allah)	Sorumluluk (İnsan)

(A) İnsan aklı ve cüzî iradesiyle davranışı seçer; Yüce Allah da küllî iradesiyle o fiili yaratır.

(B) İnsan hiçbir seçim yapmadan bekler; bütün davranışlar insanın iradesi dışında zorla gerçekleşir.

(C) İnsan hem doğum yerini hem de kalp atış hızını kendi cüzî iradesiyle yoktan yaratır.

(D) Vahiy gönderildiği için insanın düşünmesine ve seçenekler arasında karar vermesine gerek kalmaz.

8 SIRALAMA

Görseldeki basamak kartlarından yararlanarak bir insanın sorumlu bir davranışı gerçekleştirme sürecini mantıksal sırasına göre 1'den 4'e kadar numaralandırınız.

İlahi Rehberlik (Beled 10 · İnsan 3)	Özgür Seçim ve Sonuç (Nahl 93)
"Ona iki yolu (hayır ve şerri) gösterdik." Akıl ve vahiy doğru ile yanlışı bildirir.	"Yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız." Kul seçer, Allah yaratır, kul üstlenir.

3 Yüce Allah'ın, kulunun bu özgür tercihine bağlı olarak küllî iradesi ve kudretiyle o eylemi yaratması

2 Kişinin hiçbir baskı altında kalmadan cüzî iradesini kullanarak seçeneklerden birine yönelip karar vermesi

4 Gerçekleşen davranışın dünyada ve ahirette doğurduğu sorumluluğu kişinin bizzat üstlenmesi

1 İnsanın akıl yeteneği ve vahyin rehberliği sayesinde iyi ile kötü yolu birbirinden ayırt etmesi

9 KISA CEVAP

Görseldeki konuşma balonunda sınavlarına hiç çalışmayan bir öğrencinin düşük not alınca "Ne yapayım, talihim karaymış!" dediği görülmektedir. Bu söylemin İslam'ın kader ve irade anlayışına neden aykırı olduğunu kısaca yazınız.

Hatalı Tutum ve Söylem	İslam'ın Doğru Kader Anlayışı
Hiç ders çalışmayıp düşük not alınca: "Ne yapayım, talihim karaymış!"	Kişi cüzî iradesiyle üzerine düşeni yapar; ihmalinin suçunu kadere yükleyemez.

Çalışmak cüzî iradedir; kendi ihmalini kadere yükleyemez, sorumludur.

10 ÇOKTAN SEÇMELİ

Görseldeki ayet ve hadis panosunda üç temel ilke yer almaktadır. Panodaki numaralı ilkelerden hangisi "İslam'da kişiye gücünün yetmeyeceği hiçbir ibadet veya görevin zorunlu kılınmaması" durumuyla doğrudan ilişkilidir?

1. İlke · Beled Suresi 10	2. İlke · Bakara Suresi 286	3. İlke · Tirmizî Hadisi
İnsana iyi ve kötü iki yolun açıkça gösterilmesi	Kimseye gücünün üstünde yükümlülük yüklenmemesi	Kulun Allah'ı gözetip yalnız O'nun takdirine güvenmesi

(A) Yalnız 1. ilke (Beled suresi, 10. ayet)

(B) Yalnız 2. ilke (Bakara suresi, 286. ayet)

(C) Yalnız 3. ilke (Tirmizî hadis-i şerifi)

(D) 1 ve 3. ilkeler

11 ŞİFRELİ KELİME

İpuçlarına karşılık gelen kavramları kutulara yazınız. Numaralı harflerle sözlükte "dilemek, tercih etmek ve karar vermek" anlamına gelen kavramı bulunuz.

İnsanın davranışlarının ve sorumluluklarının farkında olma şuuru — B İ L İ N Ç

İnsanın doğru yolu bulması için gönderilen peygamber kılavuzluğu: ___ — R E H B E R L İ K

Kur'an'da insanın iyiyi kötüden ayıran düşünme gücü: ___ — A K I L

İnsanın kendi seçimiyle yöneldiği olumlu ve güzel davranış: ___ — D O Ğ R U

Kişinin cüzî iradesiyle yaptığı işin olumlu veya olumsuz eylemi: ___ — T E R C İ H

Turuncu kutulardaki harfler yukarıdan aşağıya:

İRADE

12 ÇOKTAN SEÇMELİ · DÜŞÜN

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Allah'ı gözet ki Allah da seni gözetsin... Bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana hiçbir fayda veremezler." Bu hadis müminlere aşağıdakilerden hangisini öğütlemektedir?

(A) Kulluk görevlerini özenle yerine getirip her durumda yalnızca Allah'ın takdirine güvenmeyi

(B) Günlük işlerde hiçbir çaba göstermeden ve tedbir almadan başkalarından yardım beklemeyi

(C) Karşılaşılan başarısızlıklarda kendi hatalarımızı görmezden gelip çevremizi suçlamayı

(D) İnsanın cüzî iradesinin bulunmadığını ve yaptığı seçimlerden hesaba çekilmeyeceğini